

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος της μεταφράστριας	13
Εισαγωγή.....	15
1. ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΣΤΟΝ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟ	17
1.1 Λεξικό και εγκυκλοπαίδεια	17
1.2 Το λεξικό.....	18
1.2.1. Πρώτη ιδέα του λεξικού: το <i>Arbor Porphyriana</i>	18
1.2.2. Η ουτοπία του λεξικού στη σύγχρονη σημειωτική	29
1.3 Οι εγκυκλοπαίδειες	32
1.3.1. Ο Πλίνιος και το πρότυπο της αρχαίας εγκυκλοπαίδειας	34
1.3.2. Οι μεσαιωνικές εγκυκλοπαίδειες	38
1.3.3. Ανάμεσα στην Αναγέννηση και τον 16ο αιώνα, <i>pros τον Λαβύρινθο</i>	42
1.3.4. Η Διόπτρα του <i>Tesaurus</i>	45
1.3.5. <i>Wilkins</i>	49
1.3.6. <i>Leibniz</i>	53
1.3.7. Η <i>Encyclopédie</i>	54
1.4 Η Μέγιστη Εγκυκλοπαίδεια σαν ρυθμιστική ιδέα	56
1.5 Λαβύρινθοι.....	57
1.6 Τα νέα εγκυκλοπαιδικά μοντέλα	61
1.7 Οι «οντολογίες»	65
1.8 Οντολογίες και σημειωτική δημιουργικότητα	66
1.8.1. Η μεταφορά σαν μέσον παραγωγής νέων οντολογιών	67
1.8.2. Οι οντολογίες του <i>Joyce</i>	71
1.9 Οι μορφές της εγκυκλοπαίδειας	73
1.9.1. Από το ατομικό στο μέγιστο	73
1.9.2. Ο ίλιγγος του λαβυρίνθου και η <i>ars oblivionalis</i>	76
1.9.3. Οι μνημοτεχνικές ως σημειωτικές	79
1.9.4. <i>Ars excerpenti</i>	83
1.9.5. Αναίρεση, αναστολή, νάρκη	86
1.9.6. Μέγιστη Εγκυκλοπαίδεια και εικονικότητα.....	87
1.9.7. Το κείμενο σαν παραγωγός λήθης	88

2. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΣΑΝ ΓΝΩΣΗ: Η ΑΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ	
ΣΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ	93
2.1 Ο λατίνος Αριστοτέλης	93
2.2 Ποιητική: το σχόλιο του Αβερρόη και η μετάφραση του Hermannus.....	95
2.3 Ποιητική: Η μετάφραση του Guillaume de Moerbeke	100
2.4 Ρητορική: η μετάφραση του Hermannus Alemannus	101
2.5 Ρητορική: Translatio Vetus (V) και μετάφραση του G. de Moerbeke (G).....	102
2.6 Η ατυχία της Ποιητικής και της Ρητορικής κατά τον Μεσαίωνα	104
3. ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ANALOGIA ENTIS	109
3.1 Ποιητικές και ρητορική	109
3.2 Αναφορές και παραδείγματα στη φιλοσοφική σκέψη.....	115
3.3 Μεταφορά, αλληγορία και οικουμενικός συμβολισμός	117
3.4 Η μεταφορά στον Θωμά τον Ακινάτη.....	125
3.5 Δάντης	128
3.6 Η συμβολική θεολογία του Ψευδο-Διονύσιου	132
3.7 Η analogia entis	139
3.8 Συμπέρασμα	147
4. ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΒΓΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΥ (και άλλες ζωοσημειωτικές αρχαιολογίες)....	149
4.1 Τα ζώα από την αρχαιότητα ως τον Μεσαίωνα.....	150
4.1.1. Ψυχή, δικαιώματα και γλώσσα των ζώων κατά την αρχαιότητα.....	150
4.1.2. Η μετατόπιση του προβλήματος στον Μεσαίωνα	159
4.2 Latratus canis	166
4.2.1. Ονόματα και σημεία	166
4.2.2. Η στωική επίδραση: Αυγουστίνος.....	167
4.2.3. Η στωική επίδραση: Αβελάρδος	169
4.2.4. Η ερμηνεία του Βοήθιου στο Περί ερμηνείας 16α.....	171
4.2.5. Η ερμηνεία του Θωμά στο Περί ερμηνείας 16α	175
4.2.6. Μεταγραφισμότητα και άρθρωση	177
4.2.7. Και πάλι ο Θωμάς.....	182
4.2.8. Roger Bacon.....	183
5. Η ΠΑΡΑΧΑΡΑΞΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ	189
5.1 Σημειωτική της πλαστογραφίας	190
5.1.1. Ομοιότυπα	191
5.1.2. Ψευδο-ομοιότυπα.....	191
5.1.3. Ψευδής αναγνώριση.....	193
5.2 Δυσκολίες των διαδικασιών πιστοποίησης της αυθεντικότητας	194
5.2.1. Πιστοποίηση της αυθεντικότητας στο επίπεδο του υλικού φορέα του κειμένου.....	194

5.2.2.	<i>Πιστοποίηση της αυθεντικότητας στο επίπεδο των αποδείξεων του κειμένου</i>	195
5.2.3.	<i>Η Πιστοποίηση της αυθεντικότητας σε επίπεδο περιεχομένου</i>	197
5.2.4.	<i>Πιστοποίηση της αυθεντικότητας με αναφορά σε γεγονότα</i>	198
5.3	Τρεις κατηγορίες ψευδούς αναγνώρισης	199
5.3.1.	<i>Ισχυρή ψευδής αναγνώριση</i>	199
5.3.2.	<i>Αδύναμη ψευδής πιστοποίηση αυθεντικότητας ή εικασία αμοιβαίας αντικατάστασης</i>	200
5.3.3.	<i>Ψευδο-αναγνώριση</i>	201
5.4	Τι σημαίνει «ξέρω ότι»;.....	203
5.5	Ιστορική αλήθεια, παράδοση και auctoritas	204
5.6	Στους ώμους των γιγάντων	206
5.7	Tamquam ab iniunctis possessoribus	208
5.8	Συμπεράσματα	209
6.	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΠΕΑΤΟ	211
6.1	Apertissime	213
6.2	Βλέποντας τις Γραφές.....	219
6.3	Άλλες αδύνατες οπτικοποιήσεις.....	227
6.4	Η Ιερουσαλήμ του Μπεάτου	230
6.5	Mille annos	231
7.	Ο ΔΑΝΤΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΜΟΔΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΒΑΛΙΣΤΩΝ.....	241
7.1	De vulgari eloquentia.....	241
7.2	Παράδεισος XXVI.....	249
8.	ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	259
8.1	Ο μοντερνισμός ενός παλαιοθωμιστή	259
8.2	Μια επιφανειακή ανάγνωση	262
8.3	Μετά το Art et Scolastique, η εμφάνιση της «ποίησης»	265
8.4	Ο ποιητικός λόγος: Maritain εναντίον Θωμά	267
8.5	Δημιουργική διαίσθηση εναντίον ενεργής διάνοιας	269
8.6	Το ιστοριογραφικό μάθημα του De Bruyne	280
8.7	Το πρόβλημα μιας νοητικής διαίσθησης	286
9.	ΓΙΑ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΔΗΛΩΣΗΣ	293
9.1	Από τον Mill στον Peirce.....	295
9.2	Από τον Αριστοτέλη στον Μέσαίωνα.....	296
9.3	Βοήθιος	298
9.4	Η appellatio του Ανσέλμου	300
9.5	Αβελάρδος.....	300

9.6	Θωμάς ο Ακινάτης.....	303
9.7	Η <i>suppositio</i>	304
9.8	Bacon	307
9.9	Ο Ντουνς ο Σκώτος και οι Μοδιστές	311
9.10	Ockham	312
9.11	Μετά τον Ockham	316
9.12	Συμπεράσματα.....	319
10.	ΓΙΑ ΤΟΝ LULLO, ΤΟΝ PICO ΚΑΙ ΤΟΝ ΛΟΥΛΛΙΣΜΟ	321
10.1	Το σημείο στην Ars του Lullo	322
10.2	Διαφορές με τον καρβαλισμό.....	330
10.3	Τα δέντρα του Lullo και η Μεγάλη Αλυσίδα της Ύπαρξης.....	333
10.4	Η <i>revolutio alphabetaria</i> του Pico	339
10.5	Ο λουλλισμός μετά τον Pico.....	344
11.	Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ	353
12.	ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΙΣΙΔΩΡΟ: ΟΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΥ JOSEPH DE MAISTRE.....	367
13.	ΓΙΑ ΤΗ ΣΙΩΠΗ ΤΟΥ KANT	383
13.1	Οι εμπειρικές έννοιες.....	383
13.2	Οι αντιληπτικές κρίσεις	390
13.3	Το σχήμα	394
13.4	Υπάρχει στον Kant το σχήμα του σκύλου;	397
13.5	Πώς κατασκευάζεται το σχήμα ενός άγνωστου αντικειμένου;.....	400
13.6	Το <i>Opus Postumum</i>	405
14.	ΦΥΣΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟΥΣ ΛΟΓΟΔΟΣΜΕΝΟΥΣ	409
14.1	Δράση και λόγος.....	409
14.2	Η λαϊκή σημείωση	412
14.3	Η συνάντηση με τους μπράβους.....	414
14.4	Τα κύρια ονόματα	415
14.5	Η άφεση του φρα' Κριστόφορο.....	417
14.6	Άλλα παραδείγματα	418
14.7	Το παραλήρημα και η μαζική τρέλα	420
14.8	Συμπεράσματα	423

15. ΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΕΙΡΟ Ο PEIRCE ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟΣ ΕΙΚΟΝΙΣΜΟΣ	425
15.1 Μια εκ νέου ανάγνωση του Peirce	425
15.2 Ο Peirce και η καφειέρα	429
15.3 Ο Peirce κόντρα στη Μαύρη Κηλίδα	432
15.4 Ο Peirce και ο εγκέφαλος	436
15.5 Ο Peirce και η χελώνα	438
16. ΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΟΥ CROCE.....	445
17. ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ «ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗΣ» ΑΠΟ ΤΟΝ BRÉAL ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	459
17.1 Διάφορες έννοιες της σημειωτικής	460
17.2 Λήμματα εγκυκλοπαιδειών.....	461
17.3 Έχει ακόμα νόημα η έννοια του σημαινομένου;.....	464
17.4 Η ταύτιση σημαινομένου και συνωνυμίας.....	467
17.5 Σημειωτικές με λειτουργία αλήθειας.....	468
17.6 Σημαινόμενο, αναφερόμενο και αναφορά	471
18. Η ΑΔΥΝΑΜΗ ΣΚΕΨΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ	473

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο δεύτερο συνέδριο της International Association for Semiotic Studies (Βιέννη, Ιούλιος 1979), παρουσίασα ορισμένες «Proposals for a History of Semiotics». Συνιστούσα να ενταθούν οι ιστορικές μελέτες πάνω στις διάφορες θεωρίες περί σημείου και σημείωσης μες στην πορεία των αιώνων, κατ' αρχήν διότι το θεωρούσα μια απαραίτητη συμβολή στην ιστορία της φιλοσοφίας συνολικά και, κατά δεύτερον, διότι πίστευα ότι για ν' ασκείς τη σημειωτική σήμερα, πρέπει να ξέρεις πώς ήταν χτες, έστω κι αν συχνά ήταν μεταμφιεσμένη κάτω από διάφορα προσωπεία. Και δεν θα μπορούσα παρά ν' αρχίσω μ' εκείνο το «*Coup d'oeil sur la développement de la sémiotique*», με το οποίο ο Roman Jakobson άνοιξε, πέντε χρόνια νωρίτερα, το πρώτο διεθνές συνέδριο της Εταιρείας (Jakobson 1974).

Παρουσίασα τρία πιθανά προγράμματα εργασίας. Το πρώτο είχε πιο μικρές φιλοδοξίες, διότι περιοριζόταν σ' εκείνους τους συγγραφείς που είχαν μιλήσει ανοιχτά για τη σχέση της απόδοσης σημασίας, ξεκινώντας από τον Κρατύλο και τον Αριστοτέλη, περνώντας απ' τον Αυγουστίνο και φτάνοντας στον Peirce –χωρίς να παραβλέπουμε πραγματείες ρητορικής, όπως ο Θησαυρός, ή τους θεωρητικούς των παγκόσμιων και τεχνητών γλωσσών, όπως ο Wilkins ή ο Beck.

Το δεύτερο πρόγραμμα περιελάμβανε μια προσεκτική εκ νέου ανάγνωση όλης της ιστορίας της φιλοσοφίας, προκειμένου να βρεθούν άρρητες σημειωτικές ακόμα και εκεί όπου εκ πρώτης όψεως δεν είχαν αναπτυχθεί· και το βασικό παράδειγμα που ανέφερα ήταν ο Kant.

Τέλος, το τρίτο πρόγραμμα θα έπρεπε να αγκαλιάζει όλες εκείνες τις μορφές της λογοτεχνίας, όπου με κάποιο τρόπο επεξεργάζονταν ή ορίζονταν στρατηγικές που θα ονομάζαμε συμβολικές (όπως, λόγου χάριν, τα έργα του Ψευδο-Αρεοπαγίτη) ή ερμηνευτικές κάθε τύπου, και σαν παράδειγμα αναφέρονταν τα εγχειρίδια μαντείας, κείμενα όπως το *Rationale divinatorum officiorum* του Guglielmo Dorando, τα περί ζωολογίας, τα διάφορα έργα ποιητικής, μέχρι τους στοχασμούς, ακόμα και των περιθωρίων, συγγραφέων και καλλιτεχνών που με κάποιο τρόπο είχαν αναλογιστεί τις επικοινωνιακές διεργασίες τους.

Όποιος είναι κάπως εξοικειωμένος με τη σημειωτική βιβλιογραφία των τελευταίων τριάντα χρόνων ξέρει ότι η έκκλησή μου, από τη μια, συνδεόταν με τα ήδη ανεπτυγμένα ή σε μια πορεία ανάπτυξης, ιστοριογραφικά ενδιαφέροντα κι από την άλλη, δήλωνε μιαν ανάγκη που, μπορούμε να πούμε, πλανιόταν στον αέρα: μέσα σ' αυτά τα τριάντα χρόνια, υπήρξαν πολλές συνεισφορές σε μια ιστορική ανάπτυξη των θεωριών του ση-

μείου και της σημείωσης, σε βαθμό μάλιστα που είμαστε σε θέση (αν έχουμε τη διάθεση και την ενέργεια να το κάνουμε) να καταστρώσουμε μια οριστική ιστορία της σημειωτικής σκέψης, από πολλούς συγγραφείς και σε πλήθος τόμους.

Προσωπικά, στη διάρκεια αυτής της τριακονταετίας, συνέχισα να επεξεργάζομαι κάποιες προσωπικές συνεισφορές, ανατρέχοντας ακόμα και (αναθεωρώντας τις υπό το φως των επόμενων σημειωτικών μου ενδιαφερόντων) σε κάποιες προηγούμενες εργασίες μου. Για να μην αναφέρω εκείνο το κεφάλαιο της σημειωτικής ιστορίας στο οποίο αφιέρωσα την Αναζήτηση της τέλειας γλώσσας το 1993. Να λοιπόν η αφειρηρία και η φύση των δοκιμίων που εμφανίζονται σ' αυτόν τον τόμο.

Συντάχθηκαν υπό διαφορετικές συνθήκες, αλλά για καθαρά ακαδημαϊκούς λόγους, άλλα για ένα ευρύτερο κοινό. Δεν θέλησα να τους προσδώσω ομοιομορφία και άφησα στις εξειδικευμένες εργασίες τις σημειώσεις και τις αναφορές τους, ενώ στα πιο δοκιμιακά έργα τον συζητητικό χαρακτήρα τους.

Πιστεύω ότι και οι αναγνώστες που δεν έχουν σημειωτικά ενδιαφέροντα (με την επιστημονική έννοια του όρου) μπορούν να διαβάσουν αυτά τα κείμενα σαν συνεισφορές σε μια ιστορία των ποικίλων φιλοσοφιών της γλώσσας ή των ιδιωμάτων.